

تک فرزندی در ایران و تعیین کننده های آن

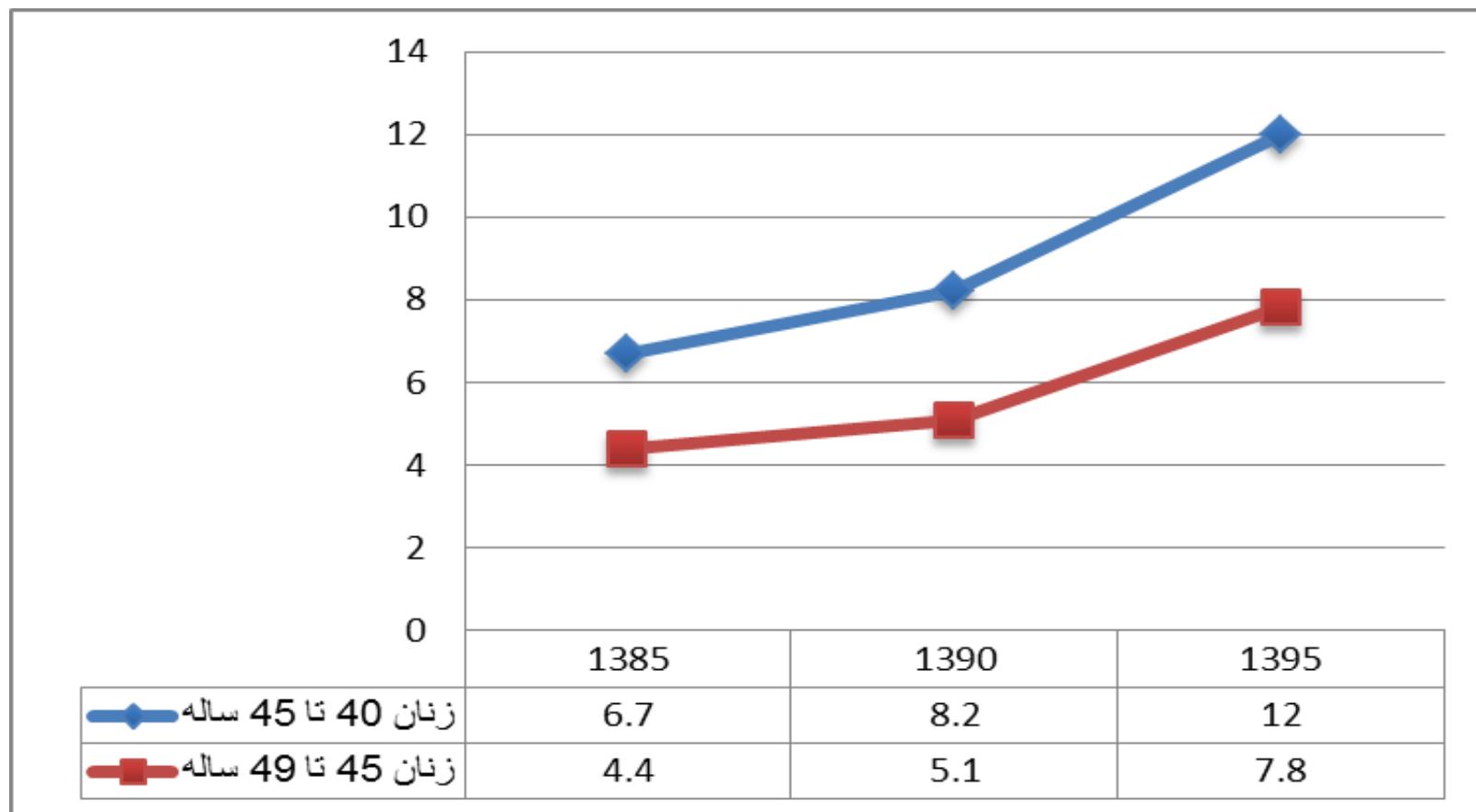
احمد دراهکی

زمستان ۱۴۰۲

دانشگاه علامه طباطبائی تهران: دانشکده علوم اجتماعی

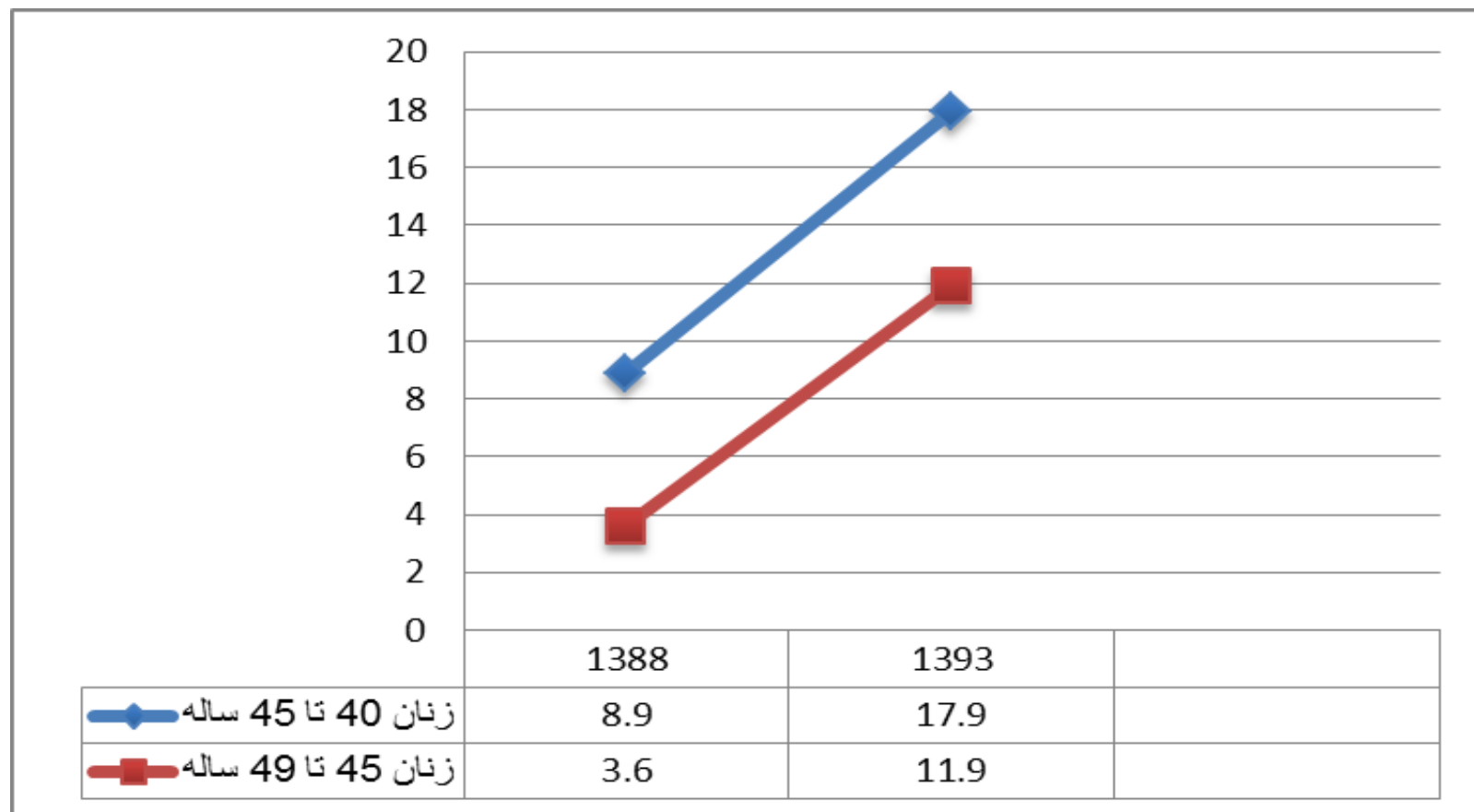
**علی رغم کاهش میزان باروری کل در
ایران به زیر سطح جانشینی شواهد نشان
دهنده آن است که همچنان دو فرزند
ایده آل محسوب می‌شود. ولی قصد و
رفتار تک فرزندی به خصوص در کلان
شهرها روند افزایشی دارد.**

درصد تک فرزندی در میان زنان ۴۰ تا ۴۵ ساله و ۴۵ تا ۴۹ ساله، ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

منبع: پردازش داده‌های دو درصد سرشماری ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

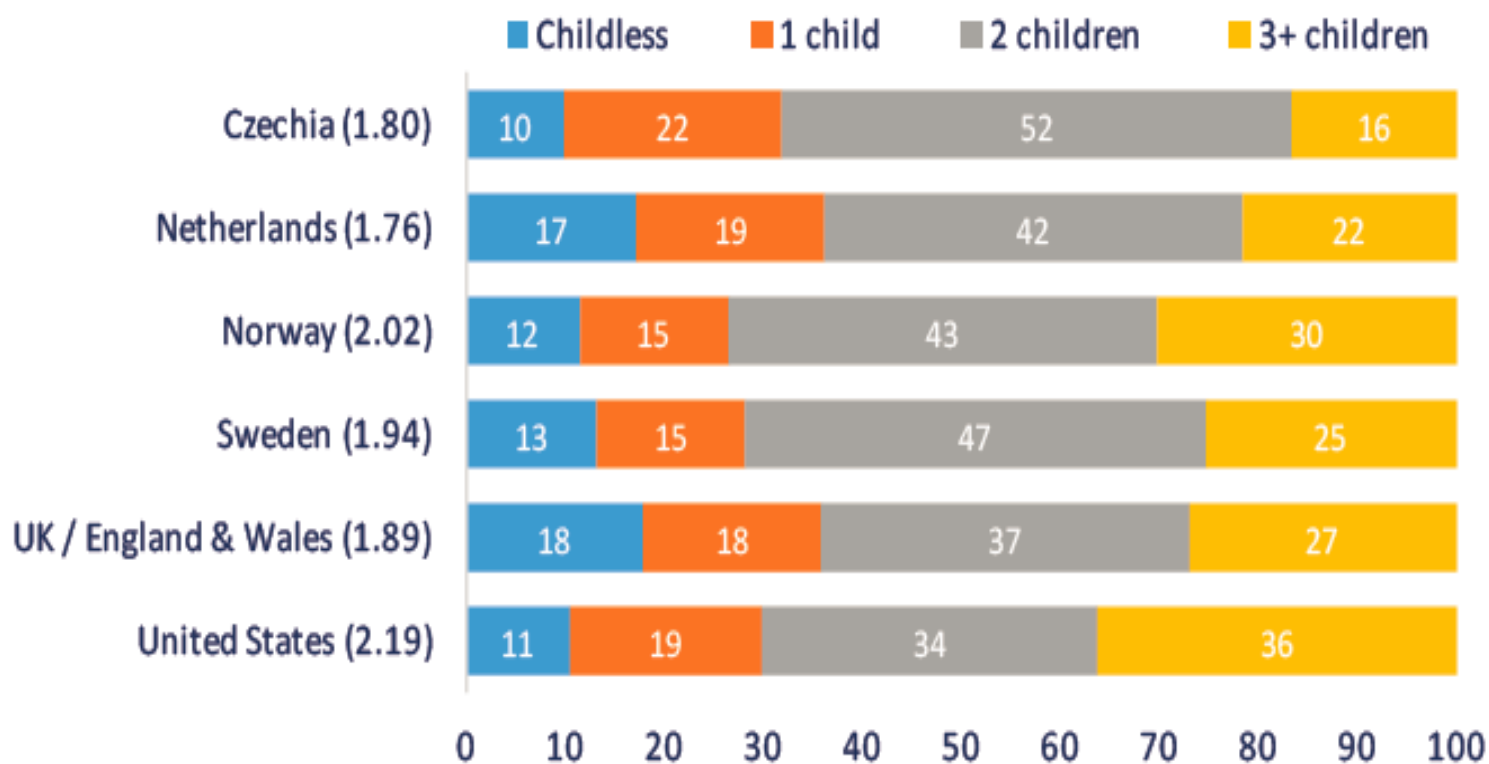
درصد تک فرزندی در میان زنان ۴۰ تا ۴۵ ساله و ۴۵ تا ۴۹ ساله، ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۳

منبع: پردازش داده‌های پیمایش باروری شهر تهران، عرفانی ۱۳۸۸ و ۱۳۹۳ به نقل از شجاعی و عرفانی ۱۳۹۸

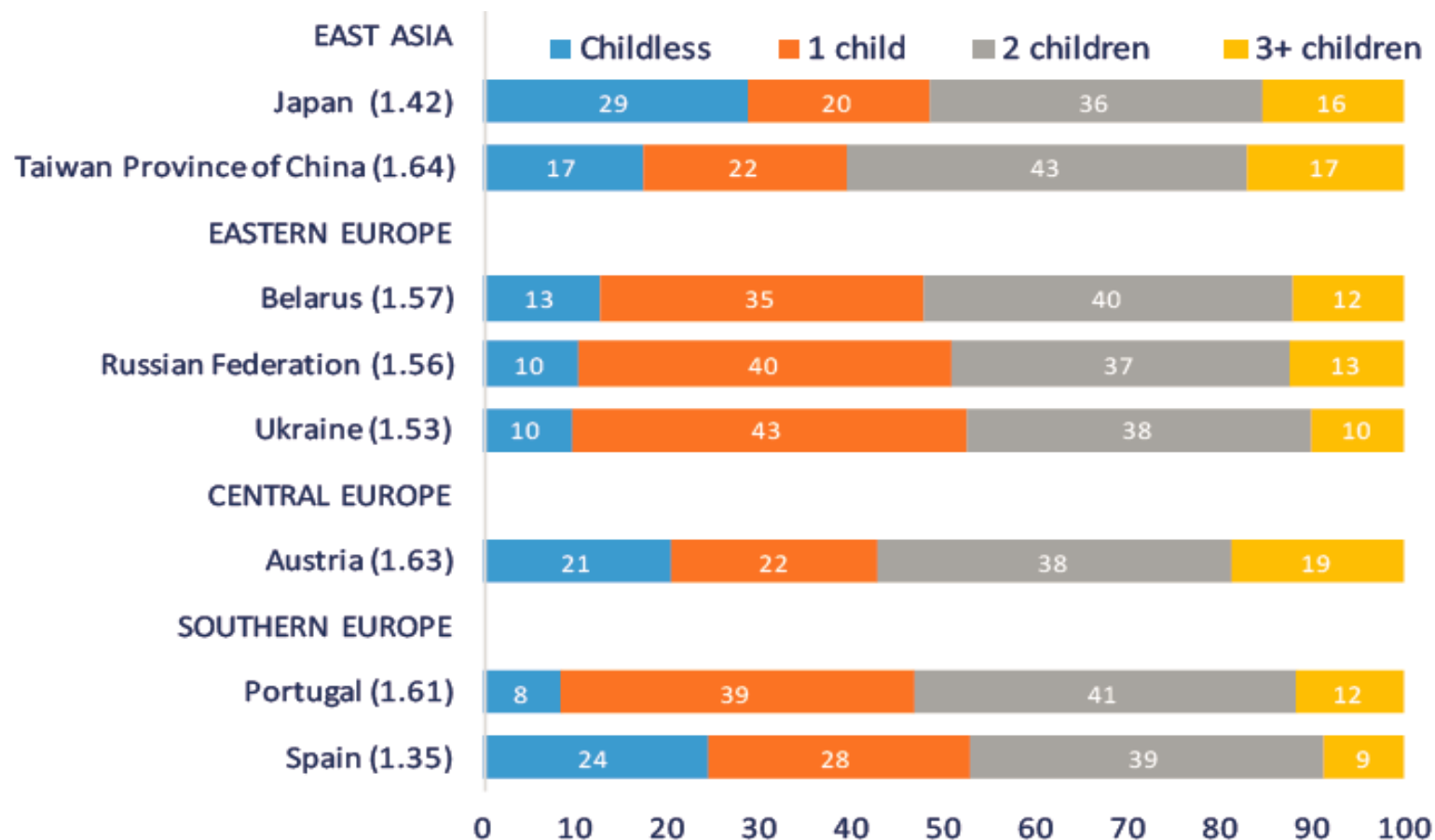

تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده زنان متولد در ۱۹۷۰-۱۹۷۵ (۴۰ تا ۴۵ ساله)، کشورهای با باروری نسبتاً پایین

Sources: Sobotka, Matysiak and Brzozowska (2019). Data from: Human Fertility Database (2019), national statistical offices (2018).

تعداد فرزندان زنده به دنیا آمده زنان متولد در ۱۹۷۰-۱۹۷۵ (۴۰ تا ۴۵ ساله)، کشورهای با باروری خیلی پایین

Sources: Sobotka, Matysiak and Brzozowska (2019). Data from: Human Fertility Database (2019), national statistical offices (2018).

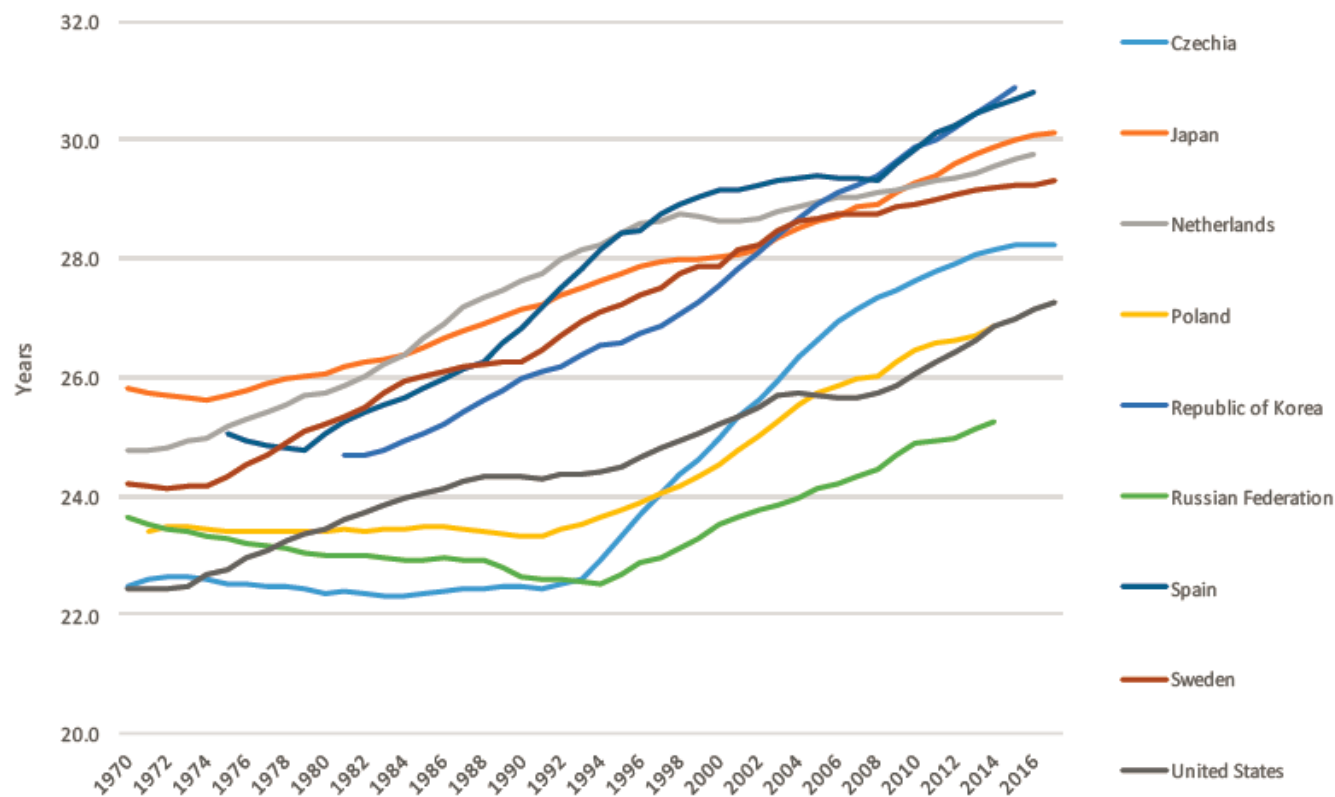
کدام عوامل می‌توانند باروری پایین به ویژه تک فرزندی را تبیین نمایند؟

تاخیر در فرزندآوری

یک توافق کلی در میان اغلب جمعیت‌شناسان وجود دارد که تاخیر در فرزندآوری یکی از مسیرهای اصلی کاهش باروری به سطح پایین است. در کشورهایمانند ایتالیا، اسپانیا، سوئیس، ژاپن و کره جنوبی سن در اولین تولد فرزند در میان زنان از ۳۰ سال فراتر رفته است.

میانگین سن زنان در نخستین تولد، کشورهای منتخب با باروری پایین، ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۷

Sources: Human Fertility Database (2019); Yoo and Sobotka (2018).

گسترش استفاده از وسایل پیشگیری از حاملگی مدرن

عامل کلیدی بر تاخیر در گذار والدینی گسترش استفاده از وسایل پیشگیری مدرن مانند قرص، کاندوم و در مجموع وسایل پیشگیری از حاملگی بعد از ازدواج است.

تغییرات ایده‌ای و ارزشی، گذار دوم جمعیتی

گذار دوم جمعیت‌شناسی بر مفاهیمی مانند تاخیر در ازدواج، جایگزینی ازدواج با زوج زیستی یا همخانگی، افزایش طلاق و بی‌ثباتی در دوام ازدواج، افزایش فرزندآوری خارج از حوزه ازدواج، پذیرش بی‌فرزندی داوطلبانه تاکید دارد که زمینه را برای تداوم باروری پایین فراهم می‌کنند.

اقتصاد و بازار کار ناامن

تعهدات بلندمدتی چون ازدواج و والدین شدن، مستلزم حدی از **ثبات شغلی یا دورنمای واقع بینانه شغلی و امنیت اقتصادی** است. لذا ناامنی‌های اقتصادی و درآمدی حاصل از بی‌ثباتی شغلی بر نیات و رفتار باروری اثر منفی و اجتناب‌ناپذیری دارند.

در سالهای اخیر قیمت مسکن در بسیاری از شهرها به سرعت غیر باورانه ای افزایش یافته و به یک نگران اساسی برای خانواده‌ها تبدیل شده است. **فشار هزینه‌های تامین مسکن تاثیر منفی بر باروری دارد.**

تئوری اجتناب از خطر

اجتناب از خطر، بعد بی اطمینانی را به فرایند تصمیم گیری اضافه می کند. زمانی که افراد درک نامعلوم و مبهمی از چشم اندازهای اقتصادی داشته باشند، ممکن است مایل باشند به شیوه ای عمل کنند که از خطر اجتناب ورزند. بر اساس این فرض تصمیم افراد برای داشتن فرزند وابسته به جهت گیری آینده آنها خواهد بود و اگر این درک وجود داشته باشد که آینده اقتصادی، اجتماعی و شخصی نامطمئن است تصمیم گیرندگان ممکن است از لحاظ امنیت دچار تردید شوند و فرزندآوری را به تاخیر یا کاهش دهند.

افزایش هزینه‌های اقتصادی مستقیم پرورش فرزند

□ همزمان با افزایش ناامنی اقتصادی در جامعه هزینه‌های پرورش فرزندان نیز افزایش یافته است. شواهد حکایت از آن دارد که هر فرزند حدود ۱۵ تا ۳۰ درصد از بودجه یک زوج بی فرزند را به دنبال دارد (OECD 2011 به نقل از ویلکنز ۲۰۱۹)

□ این امر به ویژه در زمینه آموزش در جوامع آسیایی که هدف تربیت یک فرزند موفق است اهمیت دارد. برخی صاحب نظران به این مسئله نام‌های **تب آموزش** (آندرسون و کهلر ۲۰۱۳ به نقل از ویلکنز ۲۰۱۹) **مسابقه تسلیحاتی آموزش** (جونز و حمید به ۲۰۱۵ به نقل از ویلکنز ۲۰۱۹) گذاشته‌اند و نیازمند سرمایه‌گذار سنگین در آموزش هر هر یک از فرزندان است که هزینه پرورش فرزند را به شدت بالا می‌برد.

ترکیب کار و فرزندآوری، هویت مادری

فرصت‌هایی برای زنان برای دنبال کردن نقش‌های غیر مادری ایجاد شده است. نسل کنونی زنان جوان آینده خود را از منظر مدل مرد نان آور خانواده بودن نمی‌بینند. سنین ۲۵ تا ۳۴ سالگی به سنین اصلی پیشرفت شغلی و تحصیلی جوانان تبدیل شده است و در عین حال سنین اصلی تولید مثل برای زنان نیز می‌باشد. کدام سیاست‌های می‌توان برای سازگاری و کاهش تناقضات نقش مادری اتخاذ کرد در جامعه جدید بسیار اهمیت دارد.

اشتغال به بخش مهمی از زندگی زنان تبدیل شده است. افزایش مصرف و هزینه‌ها، نیاز به اشتغال زوجین (مرد و زن) را ایجاد کرده است.

نابرابر جنسیتی در تقسیم کار خانگی

تئوری برابری جنسیتی

به نظر مکدونالد باروری خیلی پایین در کشورهای پیشرفته امروزی نتیجه تناقص بین سطوح بالای برابری جنسیتی در نهادهای فردمحور مانند نهاد آموزش و اشتغال و نابرابری جنسیتی در نهادهای خانواده محور مانند نهاد خانواده، نهادهای مراقبت از فرزندان و ... می باشد.

تعارض موجود باعث می‌شود زنان در ترکیب کار خانه و فرزندآوری و کار بیرون از منزل بین دو راهی قرار گیرند و این امر باعث کاهش تمایلات زنان به فرزندآوری در کشورهای گروه دوم می‌شود.

مطالعات موجود در ایران در زمینه تک فرزندی چه می گویند؟

□ در مطالعه خلیج آبادی فرهنگی و سرایی (۱۳۹۲) ((قصد تک فرزندی و تعیین کننده های آن در زنان و مردان در شرف ازدواج در تهران)) عوامل زیر به عنوان عوامل تعیین کننده قصد تک فرزندی شناسایی شدند:

در مردان

فردگرایی، نگرانی کمتر از مشکلات تک فرزندی، باورهای جنسیتی تساوی طلبانه، نگرانی های فرزند پروری

در زنان

سن، نگرانی های فرزند پروری، فردگرایی، نگرانی کمتر از تک فرزندی و آرمان گرایی در تربیت فرزند

در مطالعه بهمنش و همکاران (۱۳۹۸) تبیین علل تک فرزندی بر اساس دیدگا زنان: مطالعه کیفی مضامین و درون مایه‌های زیر شناسایی شدند:

❖ رسانه و الگوهای اجتماعی

❖ تقدم خويشتن

❖ آینده تضمین نشده

❖ تعارض زناشویی

❖ مسائلي وجود دارند که زنان با وجود بلامتکلیف‌های تک فرزندی مجبور به ابقای تک فرزندی شده‌اند و تلاش می‌کنند تا با تنها یک فرزند به زندگی خود معنا ببخشند.

□ در مطالعه خلع آبادی فرهانی و سرایی (۱۳۹۵) واکاوری شرایط زمینه ساز قصد و رفتار تک فرزندی در تهران مضامین و درون مایه‌های زیر شناسایی شدند:

❖ فضای غیر حمایتی جامعه برای فرزندآوری

❖ فضای غیر حمایتی خانواده گسترده برای فرزندآوری

❖ فضای غیر حمایتی تعاملی زناشویی برای فرزندآوری

❖ برآیند نگرش، احساسات و مهارت‌های فردی به نفع تک فرزندی

- پردازش داده‌های دو درصد سرشماری کشور، ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵
- خلیج آبادی فراهانی، فرید و سرایی، حسن (۱۳۹۵). واکاوی شرایط زمینه ساز قصد و رفتار تک فرزندی در تهران، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۱۸(۷۱): ۲۹-۵۸.
- Wilkins, E (2019). Low fertility: A review of the determinants, Working Paper No. 2, Population & Development Branch.
- Sobotka, T. (2018) “Global low fertility: Key trends”, International Seminar on Indicators and Policies on Low Fertility, KOSIS-UNFPA: Seoul.
- خلیج آبادی فراهانی، فریده و سرایی، حسن (۱۳۹۲). قصد تک فرزندی و تعیین کننده‌های آن در زنان و مردان در شرف ازدواج در تهران، فصلنامه مطالعات جمعیتی، ۱(۱): ۶۱-۵۸.
- بهمنش، فرشته، تقی زاده، زیبا، ودادهیر، ابوعلی، عبادی، عباس، پور رضا، ابوالقاسم و عباسی شوازی، محمد جلال (۱۳۹۸). تبیین علل تک فرزندی بر اساس دیدگاه زنان: مطالعه کیفی، مجله تخصصی اپیدمیولوژی، ۱۵(۳): ۲۷۹-۲۸۸.
- شجاعی، جواد و امیر عرفانی (۱۳۹۸). روند و الگوی تک فرزندی در ایران، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۸۵، ص: ۸۹-۱۰۴.

با سپاس و قدردانی فراوان